

Nieuwstraat 25-27, Alphen (Gemeente Alphen-Chaam)

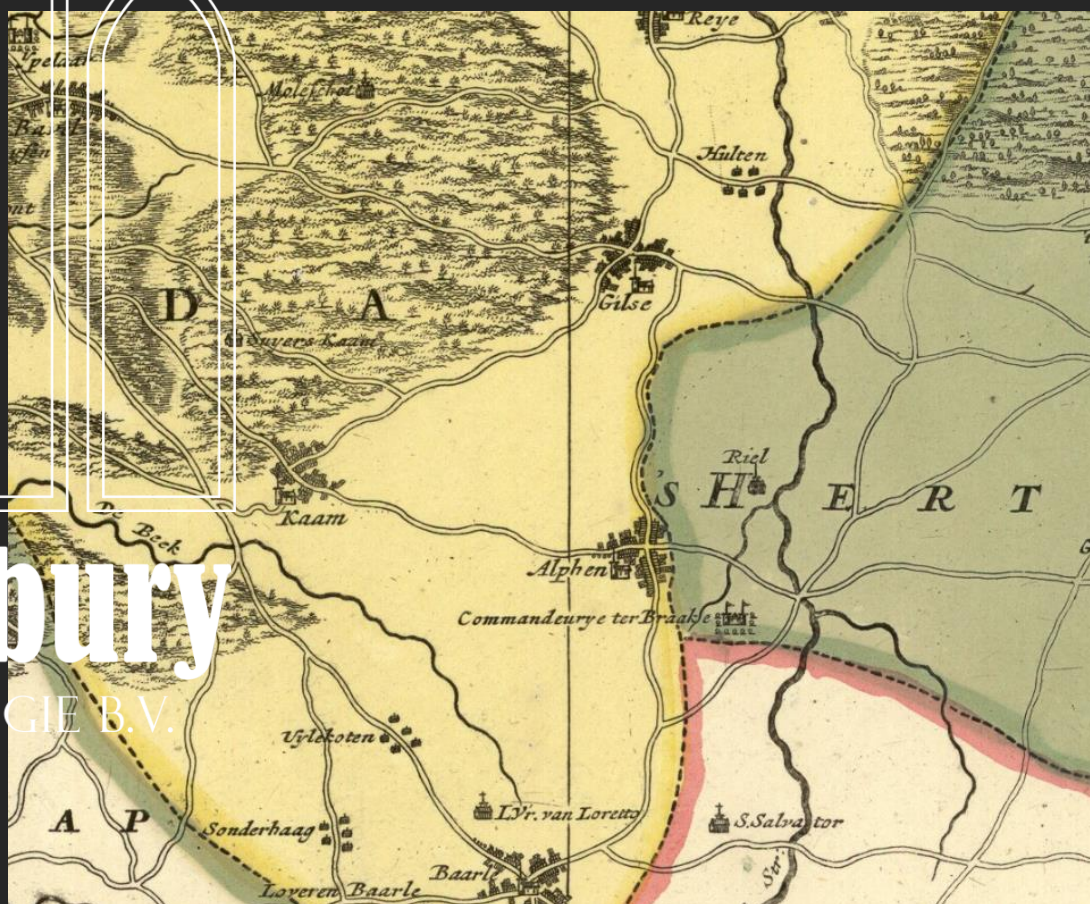
Een bureauonderzoek (BO)

T. Sibma

Salisbury

ARCHEOLOGIE B.V.

Nieuwstraat 25-27, Alphen, Gemeente Alphen-Chaam

Een bureauonderzoek (BO)

T. Sibma, MA

Rapport 208

Colofon

Nieuwstraat 25-27, Alphen, Gemeente Alphen-Chaam
Een bureauonderzoek (BO)

Een onderzoek in opdracht van Lodewijck Groep b.v.

Salisbury Archeologisch Rapport 208

T. Sibma

Beheer en plaats van documentatie
Salisbury Archeologie b.v.

Versie 2.1, 18 november 2019 (concept)

Autorisatie — D. Gerrets (senior KNA archeoloog)

Status bevoegd gezag — (Gemeentelijk archeoloog)

SalisburyArcheologie bv
Vestiging Noord-Nederland
Vaart z.z. 7a
9401 GE Assen
085-3031540
www.salisburybv.nl
info@salisburybv.nl

ISSN 2468-4538

Inhoud

Locatie en administratieve gegevens	6
Samenvatting resultaten	7
1 Aanleiding voor het onderzoek	8
1.1 Onderzoekskader	8
1.2 Huidige en toekomstige situatie op de onderzoekslocatie	9
1.3 Begrenzing onderzoeks- en plangebied	10
1.4 Doel van het onderzoek	10
1.5 Onderzoeksvragen	10
2 Bureauonderzoek	11
2.1 Gebruikte bronnen	11
2.2 Aardwetenschappelijke gegevens	11
2.3 Bodemkaart	13
2.4 Bekende archeologische waarden	15
2.5 Historische waarden / bouwhistorisch onderzoek	19
2.6 Bekende verstoringen	25
2.7 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel en advies	25
3 Conclusie en aanbevelingen	28
3.1 Beantwoording onderzoeksvragen	28
3.2 Selectieadvies	28
Literatuur	29
Lijst van afbeeldingen	30
Lijst van tabellen en bijlagen	30

Locatie en administratieve gegevens

Projectnaam	Nieuwstraat 25-27 Alphen-Chaam
Projectcode	20182288
Type onderzoek	Bureauonderzoek (BO)
OM-nummer	4656783100 (bureauonderzoek)
Projectleider	Dr. G. Aalbersberg Senior KNA Prospector T: 085-3031540 M: 06-28500730 E: gerard.aalbersberg@salisburybv.nl
Contact	
Opdrachtgever	Lodewijck Groep B.V.
Contact	Dhr. K. Ellenbroek Beechavenue 139 1119 RB Schiphol-Rijk T: 085-4010567 E: info@lodewijckgroep.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Alphen-Chaam Postbus 3 5130 AA Alphen E: info@alphen-chaam.nl T: 14 013
Deskundige van de bevoegde overheid	Regioarcheologen programmabureau RWB T: 076-5027229
Plaats	Alphen
Gemeente	Alphen-Chaam
Provincie	Noord-Brabant
Kaartblad	50E
Kadastrale gegevens	H 3944, H 4293, H4423, H4421 (perceelnrs.)
Centrumcoördinaat	X: 125.150, Y: 387.854
Oppervlakte	Circa 3970 m ²
NAP-hoogte maaiveld	Circa 24 m +NAP
Uitvoering onderzoek	December 2018
Beheer en locatie documentatie	Salisbury Archeologie b.v. en e-depot

Samenvatting resultaten

Vraagstelling	Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen? Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten? Welke consequenties zal voortgaande planuitvoering op de archeologische resten kunnen hebben? Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan dit bestaan?
Plangebied	Zie afbeelding 1.
Geologie /Geomorfologie	Het plangebied ligt op een dekzandplateau waarbinnen plaatselijk ook terrasafzettingen met dekzandwelingen aanwezig zijn. Aan de oostkant wordt het dekzandplateau doorsneden door een beekdal en is een glooiing van een beekdalzijde aanwezig. Op basis van de bodemkaart zouden zich in het plangebied zwarte enkeerdgronden en/of vorstvaaggronden kunnen bevinden.
Bekende archeologische waarden	In de directe omgeving van het plangebied zijn bewoningssporen aangetroffen uit de Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd, Vroege en Late Middeleeuwen. Met name de periode IJzertijd tot en met het begin van de Vroege Middeleeuwen is ruim vertegenwoordigd in het bodemarchief. Uit deze periode zijn onder andere huisplattengronden, hutkommen, spiekers en waterputten aangetroffen.
Historische waarden	Het plangebied lag tot in het begin van de twintigste eeuw net buiten de dorpskern van Alphen en was waarschijnlijk agrarisch in gebruik. In het plangebied zijn geen bekende historische waarden aanwezig.
Verwachting	Volgens de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart (CWK) die door de gemeente Alphen-Chaam wordt gebruikt voor het bepalen van een archeologische verwachting, geldt een middelhoge verwachting voor het deel van de dorpskern waar het plangebied ligt. Op basis van het bureauonderzoek kan worden gesteld dat voor het plangebied in principe een middelhoge verwachting geldt voor de periode Laat-Paleolithicum-Neolithicum en een hoge verwachting voor de periode Bronstijd-Nieuwe tijd. Eventuele archeologische sporen en/of niveaus kunnen zich direct onder de bouwvoor bevinden in een eventueel esdek of daaronder in de top van de pleistocene afzettingen. Naar verwachting zijn eventuele sporen echter (sterk) verstoord door de bouw en exploitatie van fabrieken en bedrijven (waaronder een leerlooierij) sinds de jaren '30 van de twintigste eeuw. Er is bovendien een ondergrondse benzinetank bekend en in het plangebied heeft bodemsanering plaatsgevonden.
Selectieadvies en aanbevelingen	Omdat de precieze omvang en diepte van de verstoringen in relatie tot de eventueel aanwezige archeologische niveaus op basis van het bureauonderzoek niet kan worden vastgesteld, wordt geadviseerd een inventariserend veldonderzoek (verkennde fase) uit te laten voeren. Dit onderzoek moet, conform het archeologiebeleid van de gemeente Alphen-Chaam, bestaan uit het zetten van tenminste 6 boringen teneinde de mate van intactheid van de bodem en de archeologisch relevantie niveaus te bepalen. Met betrekking tot de bevindingen en aanbevelingen uit dit onderzoek dient contact opgenomen te worden met het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Alphen-Chaam.

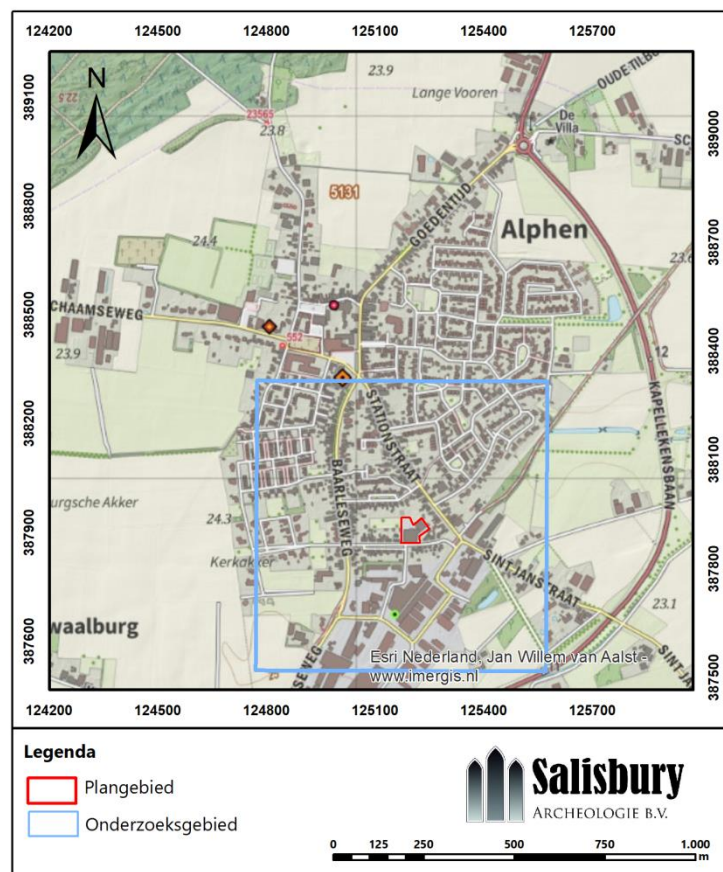
1 Aanleiding voor het onderzoek

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Lodewijck Groep B.V heeft Salisbury Archeologie b.v. een bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van een bestemmingsplanwijziging betreffende het plangebied Nieuwstraat 25-27 te Alphen, gemeente Alphen-Chaam (afb. 1). In het plangebied wordt een nieuwbouwproject met rijtjeswoningen, tuinen en parkeerplaatsen gerealiseerd.

In de gemeente Alphen-Chaam wordt de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart (2016) als uitgangspunt gebruikt voor het bepalen van een archeologische verwachting.¹ Omdat de bebouwde kom van Alphen in het kader van deze kaart niet gekarteerd is, is het uitgangspunt van de gemeente dat er een middelhoge verwachting geldt voor het deel van de dorpskern dat niet als monument is aangewezen. In dit deel van de dorpskern ligt het plangebied (afb. 2). Deze verwachting is door de gemeente vertaald naar bestemmingsplannen. In het bestemmingsplan dat van toepassing is op het plangebied² geldt dat de aanvrager verplicht is om in het kader van een voorgenomen ingreep die dieper reikt dan 30 cm en groter is dan 100 m², een archeologisch vooronderzoek te laten uitvoeren waarbij de archeologische waarde van het terrein wordt vastgesteld.³

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.1) en het archeologiebeleid van de gemeente Alphen-Chaam. Het onderzoek is uitgevoerd in december 2018.

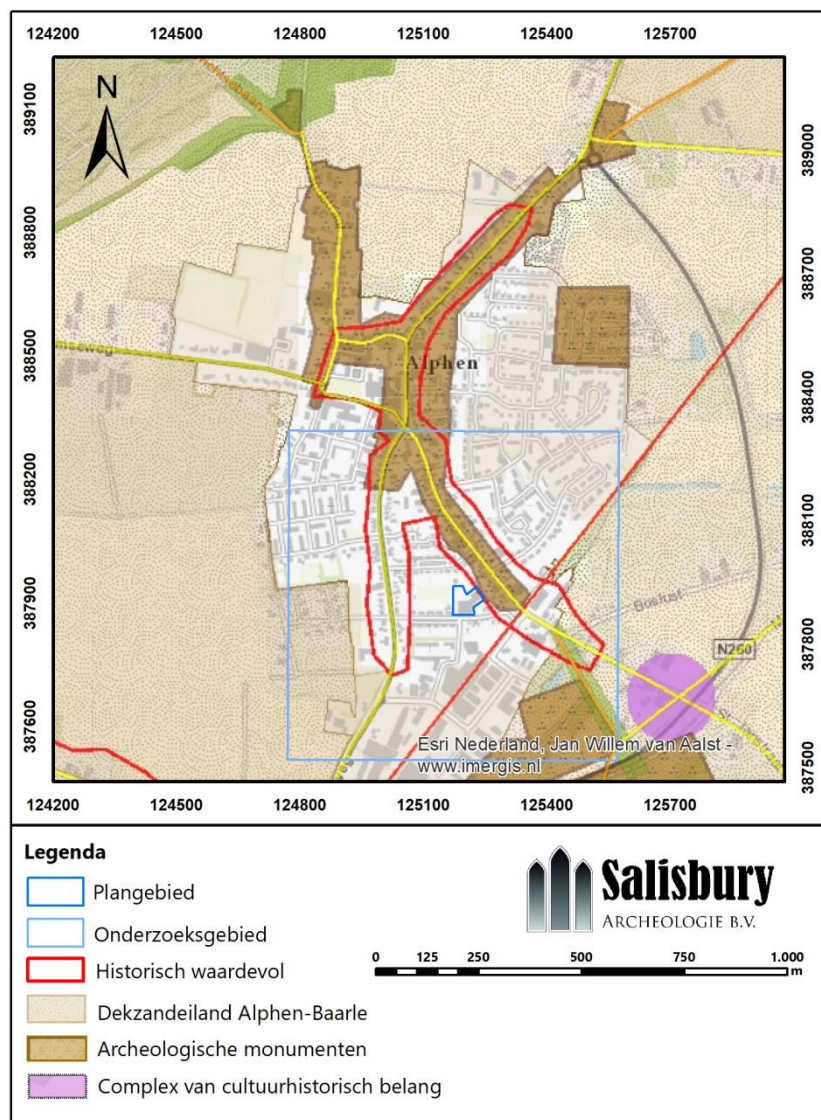

Afb. 1. Het plangebied Nieuwstraat 25-27 te Alphen en de begrenzing van het onderzoeksgebied (bron: <http://www.pdok.nl>).

¹ <https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer>

² NL.IMRO.1723.BPGerla-VO01 <https://www.ruimtelijkeplannen.nl/>

³ Erfgoedbeleid Alphen-Chaam 2015-2020, 13.

Afb. 2. Ligging van het plangebied en onderzoeksgebied op de CWK Noord-Brabant (bron: <https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer>).

1.2 Huidige en toekomstige situatie op de onderzoekslocatie

Op dit moment is er in het plangebied aan de straatkant een huis/bedrijfspan aanwezig met daaromheen een bestraat/geasfalteerd parkeerterrein (afb. 3). Achter het huis staan een lager (bedrijfs)gebouw en een loods. De opdrachtgever is voornemens in het gebied nieuwbouw te realiseren. Deze bestaat uit een groep rijtjeshuizen met bijbehorende tuinen en parkeerplaatsen. De rijtjeshuizen zullen aan de randen van het plangebied verschijnen, de parkeerplaatsen en tuinen in het midden van het terrein. Voor de realisatie van dit nieuwbouwplan zal het gehele plangebied worden verstoord. De reeds aanwezige gebouwen zullen moeten worden afgebroken en de nieuwe huizen zullen moeten worden gefundeerd. Daar waar de woningen komen te staan, moet rekening worden gehouden met bodemverstoringen die gerelateerd zijn aan de aanleg van funderingen en mogelijk kelders. Daar waar uitsluitend tuinen en/of parkeerplaatsen worden aangelegd, zal de bodem naar verwachting minder diep worden verstoord. De exacte diepte van de bodemingrepen in de verschillende delen van het plangebied is op het moment van schrijven nog niet bekend. Er kan van uitgegaan worden dat de ingrepen tot minimaal in de C-horizont van de pleistocene ondergrond zullen reiken.

Afb. 3. Huidige (links) en toekomstige situatie (rechts) in het plangebied.

1.3 Begrenzing onderzoeks- en plangebied

In dit rapport wordt een onderscheid gemaakt tussen het plangebied en het onderzoeksgebied. Met het plangebied wordt het gebied bedoeld waarop de plannen van de opdrachtgever betrekking hebben. Binnen dit gebied kunnen eventueel aanwezige archeologische resten worden verstoord door de voorgenomen ingrepen. Het onderzoeksgebied omvat het gebied waarover informatie is verzameld om een goed beeld te verkrijgen van de eventueel aanwezige archeologische waarden. Het onderzoeksgebied is veelal groter dan het plangebied en verschilt al naar gelang het te onderzoeken aspect.

Het plangebied ligt ten noorden van de Nieuwstaat en heeft een oppervlakte van circa 3970 m². Het gebied omvat vier kadastrale perceelnummers (H 3944, H 4293, H 4423 en H 4421). Het onderzoeksgebied is gedefinieerd als een vierkant van circa 800 x 800 m om het plangebied heen. Op basis hiervan kan een goed beeld worden geschilderd van de landschappelijke en archeologische context waarin het plangebied zich bevindt. Bij de beschrijving van de geolandschappelijke ontwikkeling het onderzoeksgebied zal echter in eerste instantie iets verder worden uitgezoomd.

1.4 Doel van het onderzoek

Het doel van het bureauonderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en in de omgeving (onderzoeksgebied) van het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang van de voorgenomen werkzaamheden zijn en of deze een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden. Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het toetsen van de gespecificeerde verwachting.

1.5 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen?
- Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten?
- Welke consequenties zal voortgaande planuitvoering hebben op (eventueel) aanwezige archeologische resten?
- Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan dit bestaan?

2 Bureauonderzoek

2.1 Gebruikte bronnen

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- Actueel hoogtebestand Nederland (AHN, <http://www.ahn.nl>)
- De bodemkaart van Nederland (<https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>)
- De geomorfologische kaart van Nederland (<https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>)
- De archeologische monumentenkaart (AMK: <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>)
- Provinciaal en/of landelijk beleid
- Gemeentelijk beleid
- Bonneblad 1900 (<https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>)
- Historisch kaartmateriaal (<http://www.topotijdreis.nl>)
- Google Earth (<https://www.google.nl/intl/nl/earth/>)
- Ondergrondgegevens (<https://www.dinoloket.nl/ondergrondgegevens>)
- Verstorings (http://www.bodemloket.nl)
- Kadastrale Minuut (<http://zoeken.cultureelerfgoed.nl>)
- Kadastrale gegevens (<https://www.kadaster.nl>)
- CWK Noord-Brabant (bron: <https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer>)

2.2 Aardwetenschappelijke gegevens

Het plangebied ligt in een bebouwde omgeving waarvoor geen geomorfologische kaarten beschikbaar zijn. Wanneer gekeken wordt naar de aan het bebouwde gebied grenzende geomorfologische kaarten in combinatie met het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), dan wordt duidelijk dat het gebied op een dekzandplateau ligt (code F51). Het dekzandplateau wordt aan de oostkant begrensd door de glooiing van een beekdalzijde (code H42, zie afb. 4). Daarnaast komen in het onderzoeksgebied terrasafzettingen voor (code L41). De bovenste meters van de bodem in het onderzoeksgebied hebben zich voornamelijk gevormd tijdens het Pleistoceen, circa 2,6 miljoen jaar geleden tot 11.500 jaar geleden.⁴

In het Vroeg Pleistoceen hebben de dalen van de grote rivieren zich in ons land ontwikkeld en afzettingen achtergelaten die vaak grofzandig en grindrijk zijn. Door een hoog ijzergehalte is de kleur van deze afzettingen soms bruinachtig. Ter hoogte van het onderzoeksgebied gaat het om Rijn- en Maasafzettingen die tot de formatie van Waalre worden gerekend.⁵ Deze fluviatiele afzettingen vormen de basis van de pleistocene afzettingen in het onderzoeksgebied.

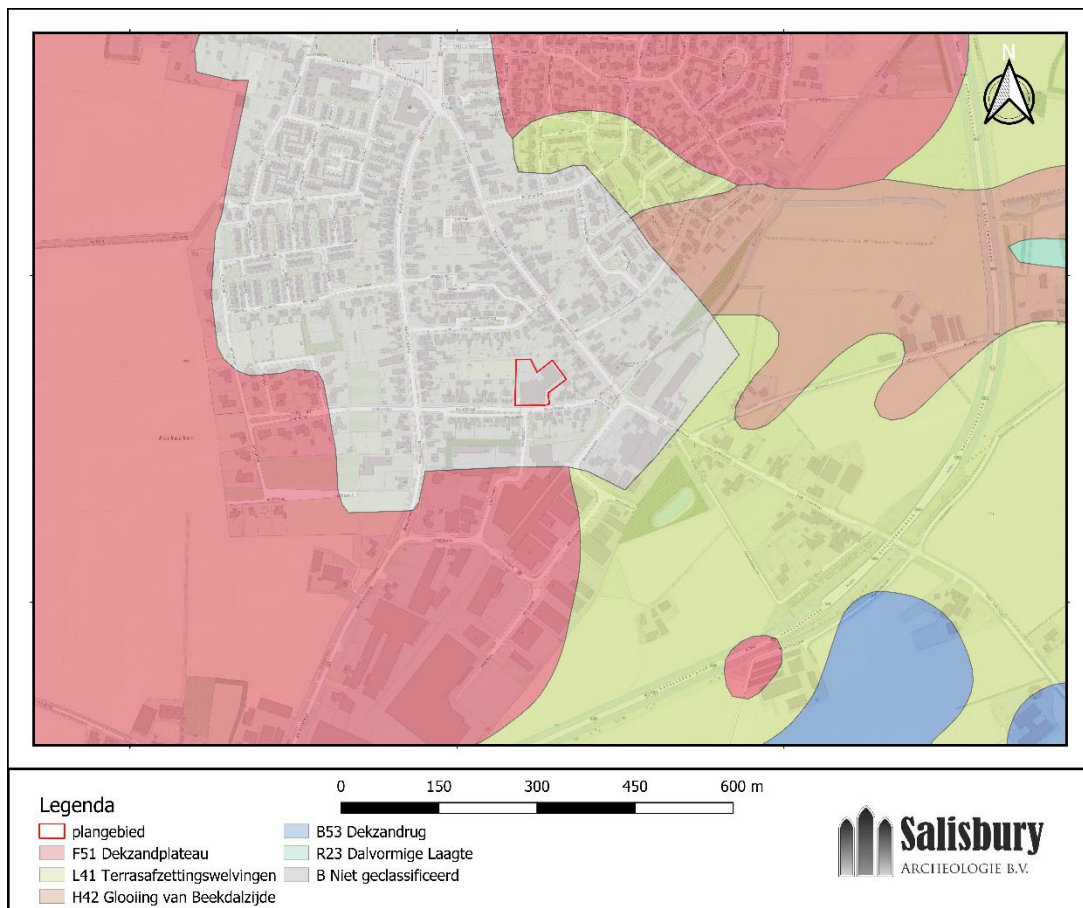
In Zuid-Nederland, dat in de laatste twee ijstijden (het Saalien en Weichselien) niet onder de directe invloed van het landijs lag, heersten gedurende lange perioden periglaciale omstandigheden waarbij het landschap weliswaar boomloos maar zeker niet kaal was. Alleen in perioden met extreme koude, en vooral tijdens het Laat Pleniglaciaal van het Weichselien (27.000 - 20.000 BP) en het einde van het Jonge Dryas-stadiaal kon de vegetatie zich niet langer handhaven, en kreeg de wind vrij spel. Dit leidde tot de vorming van ruggen en duinen zoals die nu nog zichtbaar zijn. Tijdens de minder koude periodes, als er meer water beschikbaar was, werden ook beekafzettingen afgezet.

Na de ijstijden, in het huidige geologische tijdvak (het Holoceen, ca. 11.500 jaar geleden - nu), hebben zich ter plaatse van het plangebied geen nieuwe afzettingen meer gevormd; mogelijk is er in het beekdal ten oosten van het plangebied nog wel sediment afgezet. Hoewel zich op de dekzanden in Zuid-Nederland plaatselijk wel veen heeft ontwikkeld als gevolg van de stijging van de grondwaterspiegel, lijkt dit in het onderzoeksgebied niet te zijn gebeurd. Ook de zee en de grote riviersystemen hebben geen invloed gehad in de omgeving van het onderzoeksgebied. De dekzandruggen, die ter plaatse van het onderzoeksgebied tussen 20 en 50 m boven NAP liggen, vormen daarmee naar het zich laat aanzien de jongste landschapselementen.⁶

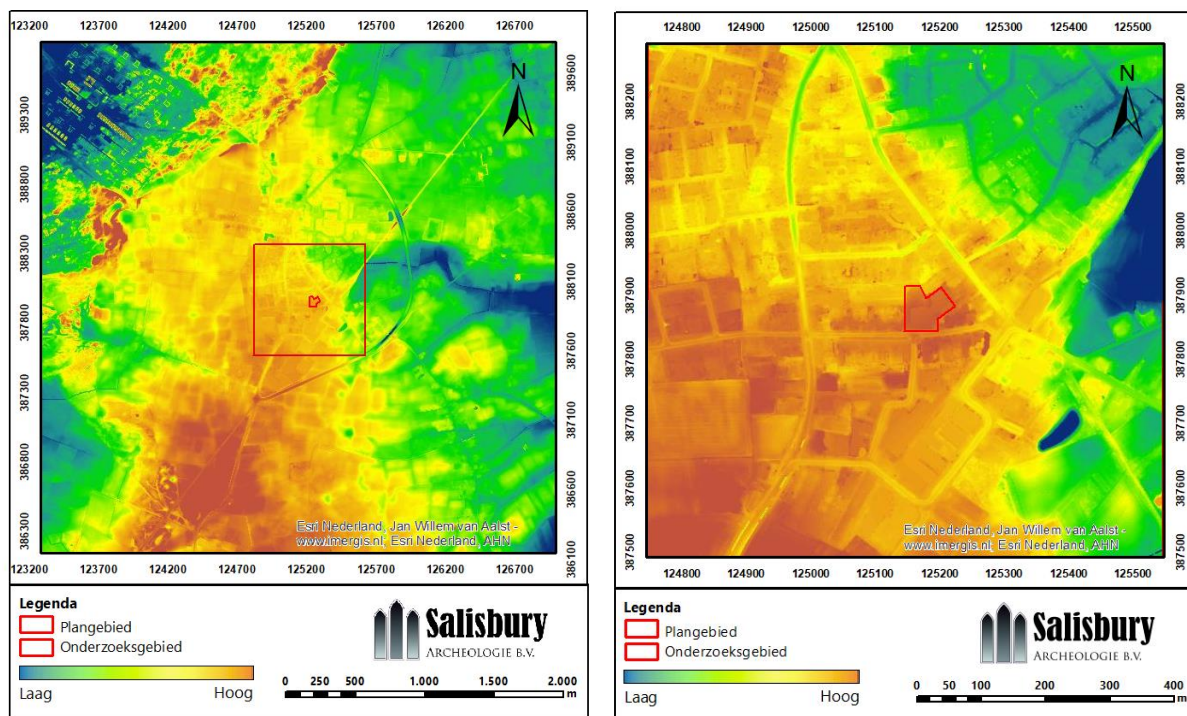
⁴ Berendsen 2008, 122.

⁵ Berendsen 2008, 127.

⁶ Vos & De Vries 2013 (Top Pleistoceen kaart) en <https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>

Afb. 4. Het plangebied op een uitsnede van de geomorfologische kaart uit 2017 (bron: <http://zoeken.cultureelerfgoed.nl>).

Afb. 5. Links: het onderzoeksgebied en omgeving op het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN2, gefilterd); rechts: uitsnede met het plangebied (bron: <http://www.ahn.nl>).

2.3 Bodemkaart

Ook op de Bodemkaart van Nederland ligt het plangebied in een bebouwd gebied. Wanneer naar de bodemkaarten eenheden die daar omheen liggen wordt gekeken, wordt duidelijk dat het plangebied waarschijnlijk in een zone met hoge zwarte enkeerdgronden met lemig fijn zand (zEZ23) ligt. Ook zijn er grenzend aan het onderzoeksgebied vorstvaaggronden met lemig fijn zand (Zn23) aanwezig (afb. 6).

In het gebied met hoge zwarte enkeerdgronden is de grondwatertrap gekarteerd als VIII. Dit betekent dat de gemiddelde hoogste grondwaterstand dieper dan 1,40 m -mv ligt, en de gemiddelde laagste grondwaterstand dieper dan 1,60 m -mv. In het aangrenzende gebied met vorstvaaggronden is de grondwatertrap VII, waarbij de gemiddelde hoogste grondwaterstand tussen 0,80 en 1,40 m -mv ligt en de gemiddelde laagste grondwaterstand tussen 0,80 en 1,20 m -mv.⁷ Dit houdt in dat organische resten die dieper dan 1,60 m onder maaiveld aanwezig zijn goed bewaard gebleven kunnen zijn, maar dat resten die minder diep liggen waarschijnlijk al zijn vergaan door de wisselingen in waterverzadigheid.

Eerdgronden zijn zandgronden met een minerale eerdlaag: een laag die bestaat uit donkere, min of meer rulle grond, waarin organische en minerale bestanddelen voorkomen.⁸ De aanwezigheid van een hoge zwarte enkeerdgrond in het onderzoeksgebied, duidt erop dat de arme zandgrond op de dekzandrug waarschijnlijk in de late middeleeuwen bemest is met heideplaggen, ter bevordering van de bodemvruchtbaarheid. Deze bemesting heeft plaatsgevonden volgens het potstalsysteem. De opgebrachte mest bestaat daarbij uit plaggen die in de stal werden gelegd om de uitwerpselen van het gestalde vee op te vangen. Deze 'mest' werd vervolgens op de akker gebracht. Op deze wijze kon een akkercomplex op zandgrond gedurende eeuwen jaarlijks opnieuw bebouwd worden zonder dat de bodem uitgeput raakte.⁹ Op den duur is zo een esdek ontstaan met veelal een dikte van meer dan 50 cm en spreekt men (bodemkundig) van enkeerdgronden. In Noord-Brabant worden dergelijke complexen vanuit de volksmond (bolle) akkers genoemd. Volgens Spek begon de vorming van de esdekken in Brabant aan het einde van de veertiende eeuw of het begin van de vijftiende eeuw.¹⁰ De esdekken blijken in veel gevallen een beschermend effect te hebben op dieper gelegen archeologische niveaus. Door de ophoging vormen ze als het ware een afdekkende laag die ervoor zorgt dat het oudere archeologische niveau niet verstoord kon worden door latere verstorende (landbouw)activiteiten. Mogelijk is onder een esdek nog een oorspronkelijk podzolprofiel aanwezig.

Vaaggronden zijn nutriëntarme gronden waarin weinig of geen bodemvorming heeft plaatsgevonden die veel voorkomen in stuifzandgebieden.¹¹ De aanwezigheid van vorstvaaggronden grenzend aan de zwarte enkeerdgronden, duidt erop dat er hier mogelijk plaatselijk gronden zijn afgeplagd ten behoeve van de bemesting, waardoor in deze delen van het landschap stuifzanden zijn ontstaan.

Tot slot dient bij het beschouwen van deze bodemkaarten eenheden en grondwatertrapniveaus een kanttekening te worden geplaatst. Zowel de bodemkaart als de grondwatertrappenkaart geven de situatie van enkele decennia geleden weer. Op cultuurtechnisch gebied is er de laatste decennia veel veranderd, onder andere door de intensivering van de landbouw. Hierdoor kan de bodemopbouw veranderd zijn en zijn de grondwaterstanden over het algemeen lager komen te liggen.

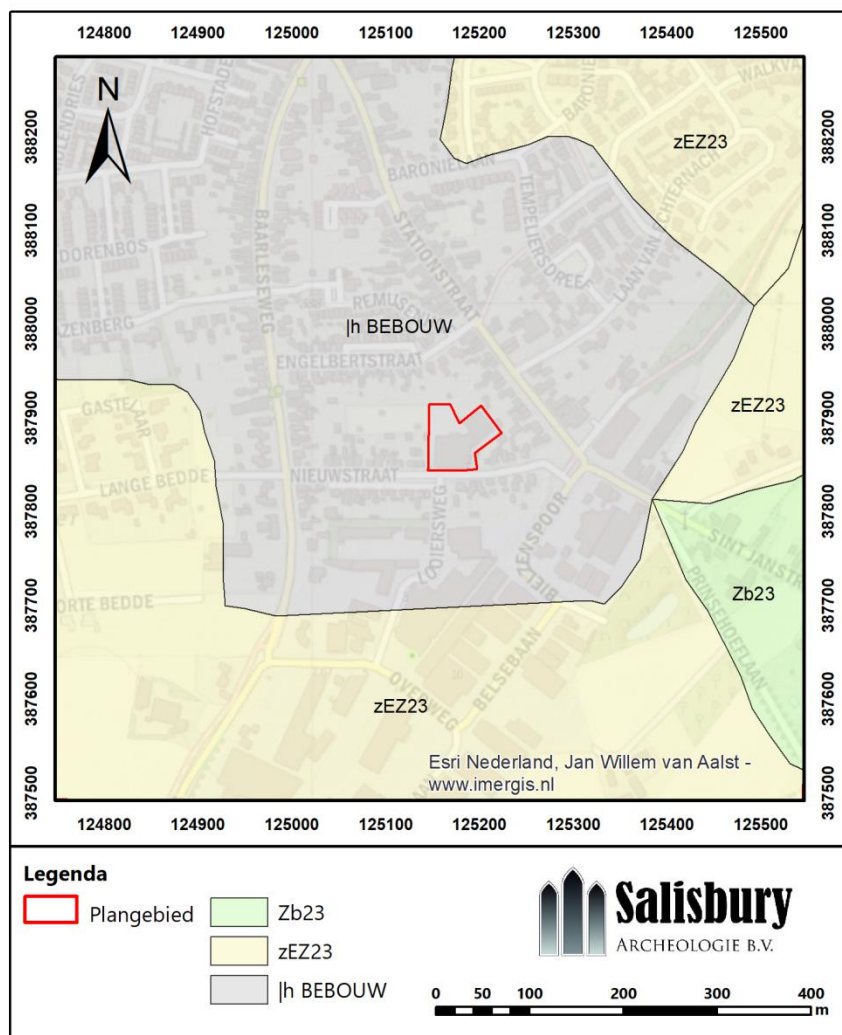
⁷ <https://www.bodemdata.nl>

⁸ Berendsen 2005, 102.

⁹ Spek 2004.

¹⁰ Spek, 2004.

¹¹ Berendsen, 2005, 103.

Afb. 6. Uitsnede van de bodemkaart met het plangebied en directe omgeving (bron: Esri Nederland, bodem).

2.4 Bekende archeologische waarden

Beleidskaart

Zoals in paragraaf 1.1 is beschreven, wordt de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart (2016) door de gemeente Alphen-Chaam gebruikt als uitgangspunt voor het bepalen van een archeologische verwachting (zie afb. 2).¹² Omdat de bebouwde kom van Alphen in het kader van deze kaart niet gekarteerd is, is het uitgangspunt van de gemeente dat er een middelhoge verwachting geldt voor het deel van de dorpskern dat niet als monument is aangewezen. In dit deel van de dorpskern is het plangebied aanwezig. Naast de oude dorpskern zijn er nog enkele andere archeologische monumenten (AMK-terreinen en Rijksmonumenten) in de bebouwde kom aanwezig, die wel op de CWK zijn gezet. Op deze monumenten zal hieronder, bij het bespreken van de Archeologische waarden, verder worden ingegaan.

Wanneer op de CWK gekeken wordt naar het gebied rondom de bebouwde kom, dan wordt duidelijk dat voor vrijwel dit gehele gebied een hoge trefkans geldt en voor een klein deel van het gebied ten oosten van de bebouwde kom een middelhoge trefkans. Het laatstgenoemde deel komt min of meer overeen met het gebied waar op de bodemkaart geen enkeerdgronden aanwezig zijn. De verwachtingen op de CWK zijn gebaseerd op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW).

Daarnaast is het gehele gebied rondom het dorp op de CWK gekoppeld aan het zogenaamde archeologische landschap 'Dekzandeiland Alphen-Baarle'. Dit gebied omvat het terrassenlandschap met dekzandrelief, een beekdal en stuifduinen waarin het dorp Alphen ligt. Het landschap is ook een waterscheidingsgebied van waaruit verschillende beken ontspringen. In het gebied liggen uitgebreide complexen van oud bouwland met plaggendecken. Volgens de CWK dient dit archeologische landschap duurzaam te worden behouden in samenhang met het behoud van het bodemarchief.

De ARCHIS-zaakidentificaties in het 'Dekzandeiland Alphen-Baarle' duiden op bewoning vanaf het Paleolithicum tot en met de Late Middeleeuwen. Het verloop van het aantal waarnemingen per periode laat zich in principe goed vergelijken met de algemene trend voor Noord-Brabant, maar er zijn relatief veel bewoningssporen uit de Bronstijd, IJzertijd en Vroege Middeleeuwen aangetroffen.

Archeologische waarden

Tijdens het bureauonderzoek zijn de AMK (archeologische monumentenkaart)-terreinen, archeologische waarnemingen en eerder uitgevoerd onderzoek (onderzoeksmeldingen) in het onderzoeksgebied geïnventariseerd. De AMK-terreinen, de bekende archeologische waarnemingen en de onderzoeksmeldingen zijn geraadpleegd via ARCHIS 3.13

Archeologische monumenten (AMK-terreinen)

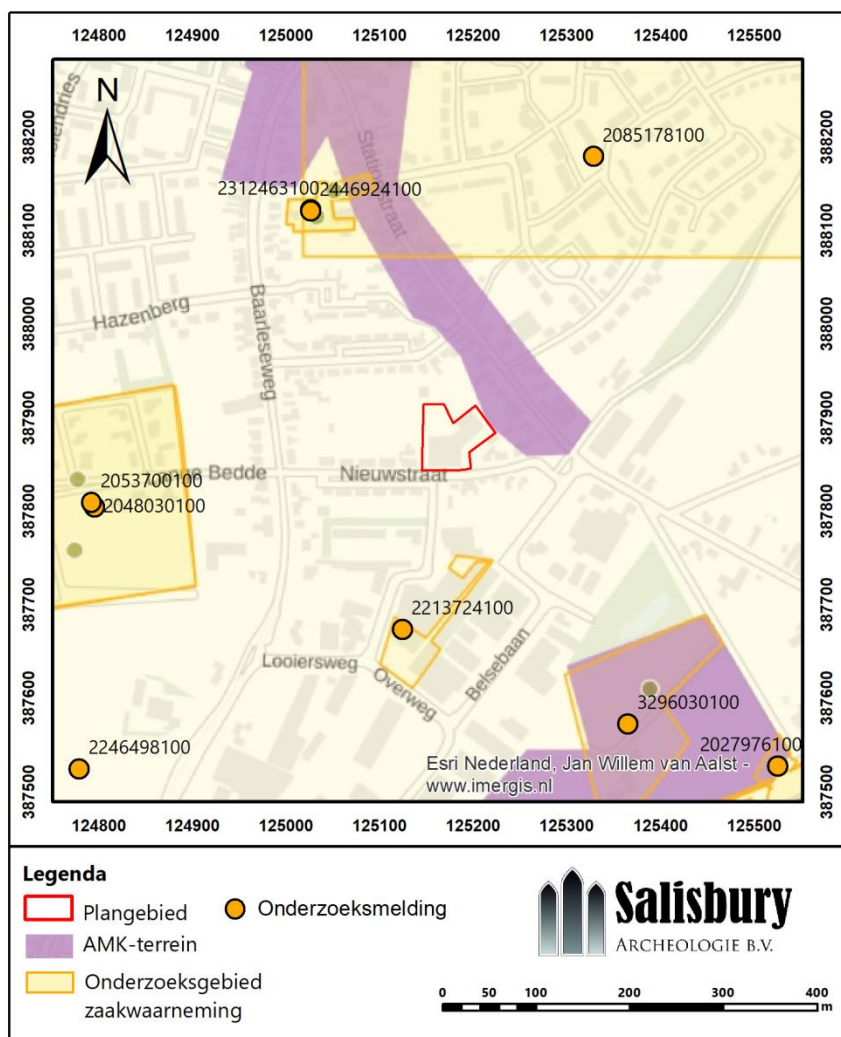
In het onderzoeksgebied zijn twee AMK-terreinen aanwezig. Het eerste terrein betreft de oude dorpskern van Alphen (AMK nr. 16838), een terrein van hoge archeologische waarde. Hier kunnen resten van middeleeuwse bewoning voor 1250 aanwezig zijn. Daarbij wordt opgemerkt dat de grenzen van het terrein niet absoluut zijn, omdat bewoning in de Vroege en Volle Middeleeuwen (tot circa 1300 na Chr.) een dynamisch karakter kan hebben gehad. Dit betekent dat ook in het plangebied, dat direct grenst aan het AMK-terrein, resten verwacht kunnen worden die verband houden met deze middeleeuwse bewoning.

Het tweede AMK-terrein bevindt zich in het zuidoosten van het onderzoeksgebied, aan de zuidoostkant van het dorp (AMK-nr. 15745). Ook dit terrein heeft een hoge archeologische waarde en bevat sporen van bewoning uit de IJzertijd en Late Middeleeuwen (twaalfde en dertiende eeuw). Het terrein ligt binnen een groot essencomplex en grenst aan de oostzijde, net buiten het onderzoeksgebied, aan een ander AMK-terrein (nr. 15748). Het laatstgenoemde terrein betreft resten van de omgrachte Prinsenhoef/Hof te Brake, een commanderij van de Tempeliers. Op dit terrein zijn goed bewaarde resten aangetroffen van een bootvormige boerderijplattegrond met bijbehorende erfstructuren uit de twaalfde en dertiende eeuw.¹⁴

¹² <https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer>

¹³ <https://archis.cultureelerfgoed.nl>

¹⁴ Verhoeven, 2000.

Afb. 7. AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen in het onderzoeksgebied (bron: ARCHIS 3).

Onderzoekslocaties en waarnemingen

In het plangebied is, naast de onderzoeksmelding voor onderhavig onderzoek, nog een onderzoeksmelding bekend. Het betreft zaakwaarnemingsnummer 2246498100. Dit nummer betreft een zeer groot plangebied dat archeologisch is geïnspecteerd in verband met kavelaanvaardingswerken in het kader van de ruilverkaveling rond Baarle-Nassau.¹⁵ Het doel van het onderzoek was het verwerven van informatie over eventueel aanwezige archeologische resten en, indien deze zouden worden aangetroffen, een eerste indruk te geven van de aard, omvang, kwaliteit en diepteligging ervan. In totaal zijn 76 sloten, waterlopen en scheidingsgreppels geïnspecteerd. Daarbij zijn vier vindplaatsen ontdekt, waarvan twee behoudenswaardig bleken te zijn. Het gaat om paalsporen die mogelijk uit de IJzertijd dateren en een vindplaats met een mesolithische kling en een kuil met veel aardewerk uit de Vroege IJzertijd. Geadviseerd werd om beide vindplaatsen *in situ* te behouden indien eventuele toekomstige werkzaamheden ze zouden verstoren.¹⁶ Beide vindplaatsen bevinden zich ver buiten het onderzoeksgebied van het onderhavige onderzoek.

¹⁵ RAAP 2009.

¹⁶ RAAP 2009.

In het onderzoeksgebied zijn geen losse vondstmeldingen bekend, maar wel enkele archeologische onderzoeksmeldingen. Het betreft de volgende zaakidentificaties:

Zaakwaarnemingsnummer 2213724100 betreft een bureauonderzoek en inventariserend booronderzoek in het kader van de uitbreiding van een bedrijfspand aan de Looijersweg te Alphen, op ca. 100 m ten zuiden van het plangebied.¹⁷ Uit het bureauonderzoek bleek dat er mogelijk een intact esdek aanwezig zou kunnen zijn dat eventuele archeologische sporen in een daaronder liggende intacte B-horizont zou kunnen afdekken. Uit het onderzoek is gebleken dat slechts in één boring een intacte bodem met esdek werd aangetroffen, in alle overige boringen bleek de bodem verstoord te zijn tot in de C-horizont. Deze verstoringen zijn gerelateerd aan de inrichting van het gebied als bedrijventerrein in de twintigste eeuw. Op basis van het onderzoek werd een archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

Zaakwaarnemingsnummer 2085178100 betreft een inventariserend proefsleuvenonderzoek op de locatie De Ligt II, waar nieuwe woningbouw gepland was.¹⁸ De onderzoekslocatie bevindt zich op ca. 200 m ten noordoosten van het plangebied. De opgraving volgde op een in 1999 uitgevoerd karterend booronderzoek van RAAP op dezelfde locatie, waarvan geen zaakwaarnemingsnummer in ARCHIS aanwezig is.¹⁹ Dit karterend booronderzoek vond plaats op advies van de provincie, nadat er scherven uit de Bronstijd en/of IJzertijd waren gevonden op het te bebouwen terrein. Uit het booronderzoek bleek dat er mogelijk goed bewaarde archeologische resten onder een ca. 30 tot 55 cm dik esdek bewaard konden zijn gebleven, hoewel de top van de mogelijke oude archeologische niveaus sommige plaatsen door verploeging of bioturbatie vermengd leek te zijn met de basis van het esdek. Er was ten tijde van het booronderzoek nog geen bebouwing op de locatie aanwezig die eventuele archeologische niveaus verstoord zou kunnen hebben. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden onder het esdek inderdaad sporen gevonden daterend uit overgang vroege-midden ijzertijd, waaronder paalsporen. Op basis van het vondstmateriaal wordt vermoed dat het esdek waarschijnlijk in de periode van het einde vanaf de veertiende eeuw tot in de zeventiende eeuw is gevormd en dat de locatie toen in gebruik is geweest als akkerland. De aard en de kwaliteit van de vondsten en sporen was dermate goed dat de vindplaats als behoudenswaardig is bestempeld. Geadviseerd werd dat de vindplaats, indien behoud niet mogelijk zou zijn, opgegraven moest worden. Er zijn in ARCHIS geen verdere gegevens gemeld over een opgraving op de locatie.

Zaakwaarnemingsnummer 2312463100 betreft een bureauonderzoek en inventariserend booronderzoek in het kader van een bestemmingsplanwijziging voor de bouw van zeven woningen aan/nabij de Stationsstraat in Alphen, op ca. 250 m ten noordwesten van het plangebied.²⁰ Uit het onderzoek is gebleken dat zich ter plaatse van het plangebied hoge zwarte enkeerdgronden bevonden. De toplaag daarvan is geïnterpreteerd als een ca. 20-25 cm dik plaggendek. In het daaronder liggende dekzand is in de meeste boringen een intacte B-horizont aangetroffen (ca. 0,70-0,50 m -mv). Op een diepte van ca. 0,60-1,00 m -mv werd een BC-horizont aangetroffen. Daaronder is pakket gevonden met lagen van zwak zandige leem en/of lagen zwak tot sterk siltige uiterst tot matig fijn zand met veel roestsporen (ca. 1,00-1,20 m -mv). Deze afzettingen zijn geïnterpreteerd als fluviale afzettingen, die waarschijnlijk uit het Vroeg Pleistoceen dateren en tot de Formatie van Waalre gerekend moeten worden. Naast puin dat waarschijnlijk een recenter is, is er tijdens het booronderzoek een stukje metaalslak en een brokje huttenleem aangetroffen op een diepte van ca. 0,45-0,60 m -mv en een brokje roodbakkerend baksteen op een diepte van 0,70-1,10 m -mv. Op basis van de resultaten van het booronderzoek is geadviseerd een proefsleuvenonderzoek uit te voeren indien behoud *in situ* niet mogelijk zou zijn. Het proefsleuvenonderzoek zou meer inzicht moeten bieden in de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

Zaakwaarnemingsnummer 2446924100 betreft het inventariserend proefsleuvenonderzoek dat volgde op het booronderzoek onder zaakwaarnemingsnummer 2312463100 (hierboven beschreven).²¹ Alle sporen die zijn aangetroffen in het onderzoek bleken (sub)recent te zijn. Wel zijn er enkele fragmenten aardewerk aangetroffen die uit de Late Bronstijd t/m de IJzertijd dateren, en enkele tientallen fragmenten aardewerk die dateren uit de periode Middeleeuwen-Nieuwe Tijd. Vermoedelijk zijn deze fragmenten hier terecht zijn gekomen tijdens de

¹⁷ Ras & Van Zessen, 2009.

¹⁸ Schutte, 2004.

¹⁹ Scholte Lubberink, 1999.

²⁰ Horn & Berkhout, 2011.

²¹ Van Wilgen, 2014.

bemesting van het akkerland, waarvan het plaggendek/esdek als restant nog aanwezig is. Op basis van het proefsleuvenonderzoek werd aanvullend archeologisch onderzoek niet noodzakelijk geacht.

Zaakwaarnemingsnummers 2048030100 en 2053700100 betreffen respectievelijk een inventariserend proefsleuvenonderzoek en een opgraving die achtereenvolgens zijn uitgevoerd aan in het plangebied Kerkakkers, op ca. 250 m ten westen van het plangebied. Het proefsleuvenonderzoek vond plaats in het kader van geplande woningbouw in een gebied dat op dat moment nog onbebouwd was.²² Het onderzoek volgde op een booronderzoek waaruit gebleken was dat er mogelijk intacte archeologische niveaus onder een esdek aanwezig waren.²³ Uit het proefsleuvenonderzoek bleek dat er inderdaad een esdek aanwezig was waaronder zich intacte niveaus met grondsporen uit de IJzertijd en Merovingische periode bevonden. De sporen bestonden uit hutkommen (Merovingisch), een spieker (niet gedateerd) en paalgaten (waarschijnlijk uit de IJzertijd). Er kon een huisplattegrond worden gereconstrueerd die waarschijnlijk gerekend kan worden tot het Haps-type (Midden-IJzertijd). De sporen bevonden zich in een onverstoorde B-horizont. Tijdens de definitieve opgraving zijn onder het esdek nog meer sporen aangetroffen die dateren uit de vroege en midden-ijzertijd en uit de volksverhuizingstijd. Het gaat om maar liefst 9 gebouwplattegronden, 28 hutkommen, 10 spiekers 34 brand-, of afvalkuilen 3 waterputten en 2 karrensporen.²⁴ Van één van de waterputten was een deel van de bekisting onder de grondwaterspiegel bewaard gebleven. Ook konden er botanische monsters worden onderzocht waaruit bleek dat er in de nederzetting waarschijnlijk rogge, gerst, emmertarwe, pluimgierst, vlas en paardenboon is verbouwd. De opgraving heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennis over de IJzertijd en Volksverhuizingstijd in Noord-Brabant en omgeving.

Zaakwaarnemingsnummer 3296030100 betreft een archeologisch bureau- en inventariserend booronderzoek dat is uitgevoerd in het kader van de omvorming van een agrarische bedrijfslocatie naar een bedrijventerrein.²⁵ De locatie ligt ca. 250 m ten zuidoosten van het plangebied, waar terraswelingen aanwezig zijn. Het gebied ligt binnen AMK-terrein 15745 (hierboven besproken), waar scherven uit de periode Bronstijd en/of IJzertijd zijn aangetroffen en dat op geringe afstand lag van de middeleeuwse hof Ter Brake. Uit het booronderzoek kwam naar voren dat onder de ca. 40 cm dikke bouwvoor een menglaag van ca. één tot enkele decimeters lag die de overgang vormde naar het schone gele zand van de C-horizont. In het oostelijk deel van het plangebied was de bodem sterk verstoord, maar in het overige deel van het plangebied zijn archeologische indicatoren aangetroffen (aardewerk en houtskool). De conclusie van het onderzoek was dat alleen een proefsleuvenonderzoek duidelijkheid zou kunnen verschaffen over de aard van deze indicatoren. Het is mogelijk dat ze op de locatie terecht zijn gekomen als gevolg van bemestings- en ontginningsactiviteiten, maar het zou ook kunnen dat het indicatoren zijn voor bewoning in de prehistorie en/of Middeleeuwen. In ARCHIS zijn geen gegevens gemeld over een eventueel vervolgonderzoek.

Zaakwaarnemingsnummer 2027976100 betreft een archeologische oppervlaktekartering en een booronderzoek, beide uitgevoerd in het kader van de omlegging van het tracé van de provinciale weg rond Alphen.²⁶ Het tracé is zuidwest-noordoostelijk georiënteerd en ligt op ca. 450 m ten zuiden van het plangebied. Tijdens het onderzoek zijn nabij de Baarlseweg (het oostelijk deel van het plangebied) verschillende vondsten gedaan, waaronder voornamelijk aardewerk uit de Late Bronstijd en/of IJzertijd, Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. In dit deel van het plangebied was op de hogere terreindelen een esdek aanwezig, waarvan de onderzijde uit een (verploegd) restant van een moderpodzol bestaat. De dikte van het esdek varieerde van 50 tot 80 cm en onder het esdek was op lemig geel zand aanwezig. Op de lagere terreindelen lag het esdek op een restant van een roodbruine B-horizont. Tussen de Prinsenhoeflaan en Sint Jansstraat is een dekzandkop aangetroffen, waarop alleen plaatselijk een esdek is aangetroffen. In de meeste boringen bevond zich in dit deel van het plangebied alleen een bouwvoor van ca. 30 – 45 cm op een (restant) van een B-horizont of op geel zand (C-horizont). Plaatselijk is een restant van een dun esdek aangetroffen, wat overeenkomt met de bodemkaart van de ruilverkaveling Alphen-Riel, waarop in dit gebied een kanteerdgrond staat aangegeven. In het kader van de omlegging van de rondweg hebben meerdere vervolgonderzoeken plaatsgevonden, maar deze vallen buiten het huidige onderzoek (afb. 7).

²² Arts, 2005.

²³ Fijma, 2003.

²⁴ De Koning, 2005.

²⁵ Exaltus & Orbons, 2017.

²⁶ Scholte Lubberink, 1998.

zaakidentificatie	toponiem	uitvoerder	meldingsdatum	type onderzoek
2246498100	Baarle-Nassau	RAAP Archeologisch Adviesbureau	04-12-2008	Archeologische inspectie
2213724100	Looiersweg 3	SOB Research	04-09-2008	Archeologisch booronderzoek
2312463100	Stationsstraat	archeologisch onderzoeksbureau Becker & Van de Graaf bv	22-12-2010	Bureauonderzoek en IVO-O (verkennende fase)
2446924100	Stationsstraat	SOB Research	12-06-2014	Proefputten-Proefsleuven
2085178100	De Ligt II	ADC ArcheoProjecten	15-01-2004	Proefputten-Proefsleuven
2048030100	Kerkakkers	BAAC	10-05-2004	Proefputten-Proefsleuven
2053700100	Kerkakkers	ADC ArcheoProjecten	15-11-2004	Opgraving
3296030100	Prinsenhoeflaan	Archeopro	06-08-2015	Archeologisch booronderzoek
2027976100	Alphen	RAAP	01-07-1998	Archeologische oppervlaktekartering en booronderzoek

2.5 Historische waarden / bouwhistorisch onderzoek

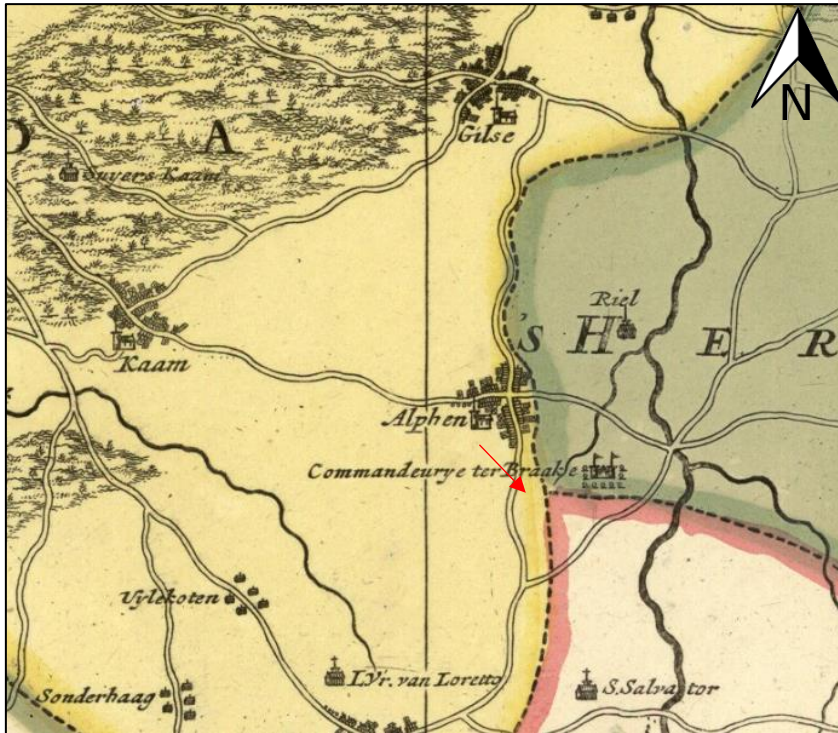
Het dorp Alphen bestaat in ieder geval in de Vroege Middeleeuwen. De dorpskern is iets ten noorden van het plangebied ontstaan (zie omgrenzing historische dorpskern op de CWK; afb. 2). Uit een oorkonde blijkt dat er in het jaar 709 door de Frankische aanzienlijke Aengilbertus goederen en rechten in en rond Alphen zijn geschonken aan bisschop Willibrord van de abdij van Echternach.²⁷ In 1175 verwierf de abdij van Tongerlo rechten op de kerk in Alphen, waarna deze abdij tussen 1204 en 1327 ook een omvangrijk grondbezit opbouwde in en rond het dorp. Daarnaast is bekend dat ten zuiden van Alphen (net buiten het onderzoeksgebied) in de twaalfde eeuw een commanderij van de geestelijke ridderorde van de Tempeliers aanwezig was. Gedurende de twaalfde, dertiende en veertiende eeuw werden er in en rond Alphen door de Tempeliers en door de abdij van Tongerlo meerdere ontginningshoeven gesticht.

In de eeuwen daarna heeft het dorp Alphen zich uitgebreid maar is het omliggende land (waar ook het plangebied aanwezig is) altijd in agrarisch gebruik gebleven.

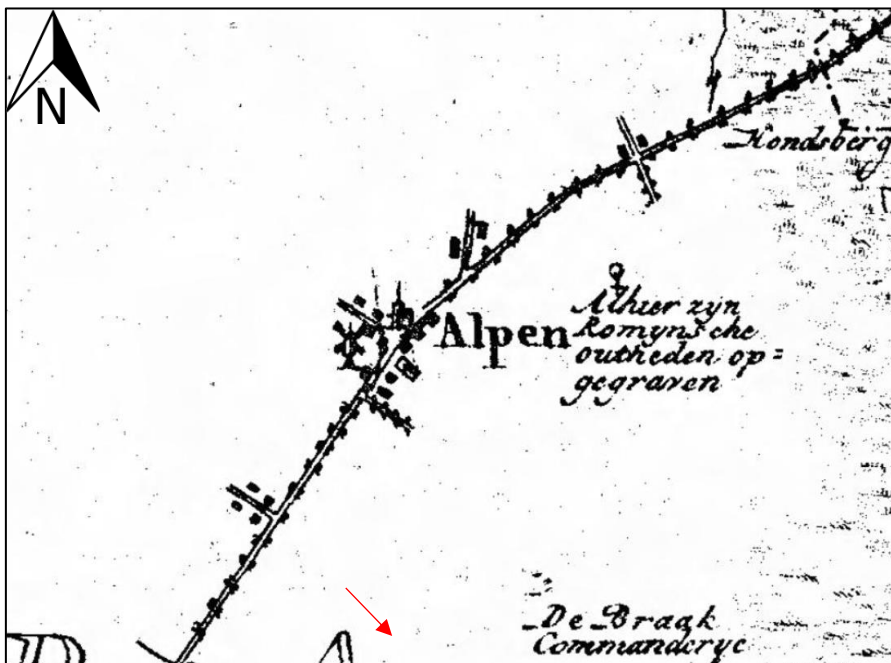
Een van de vroegste kaarten waarop het dorp Alphen te zien is, is een kaart uit de periode 1618-1679 (afb. 8). Op een kaart uit 1794 wordt ten oosten van Alphen melding gemaakt van een vindplaats van "Romijnse outheden" (afb. 9). Op de kadastrale minuut (1811-1832, zie ook afb. 11) is te zien dat er in het begin van de negentiende eeuw nog geen bebouwing was in het plangebied. Ook op de Bonnebladen (topografische kaart rond 1900) is er nog geen bebouwing aanwezig. Wel zien we op deze kaart voor het eerst duidelijk de huidige Nieuwstraat ingetekend (afb. 12). Ook is te zien dat in deze periode een noord-zuid georiënteerde sloot met mogelijke afrastering aan de westzijde door het plangebied loopt. Mogelijk is dit dezelfde sloot die ook ten tijde van de kadastrale minuut al aanwezig was.

Voor aanvullende informatie is contact opgenomen met de lokale heemkundering. Ten tijde van het schrijven van dit rapport is er nog geen informatie binnengekomen.

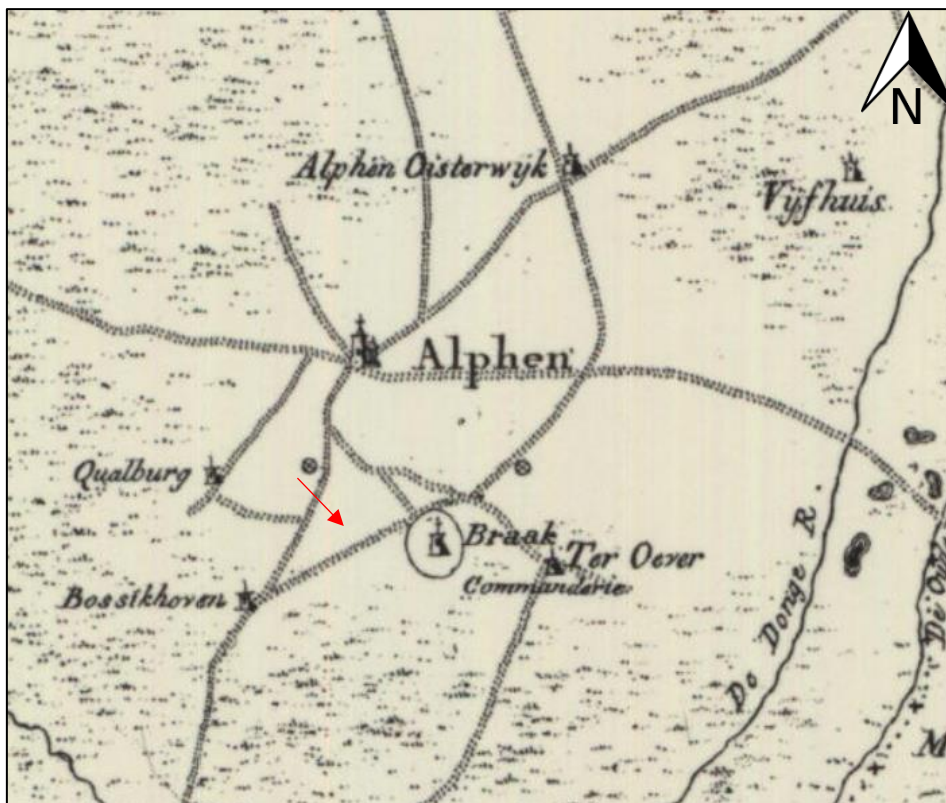
²⁷ Bijsterveld, 1991.

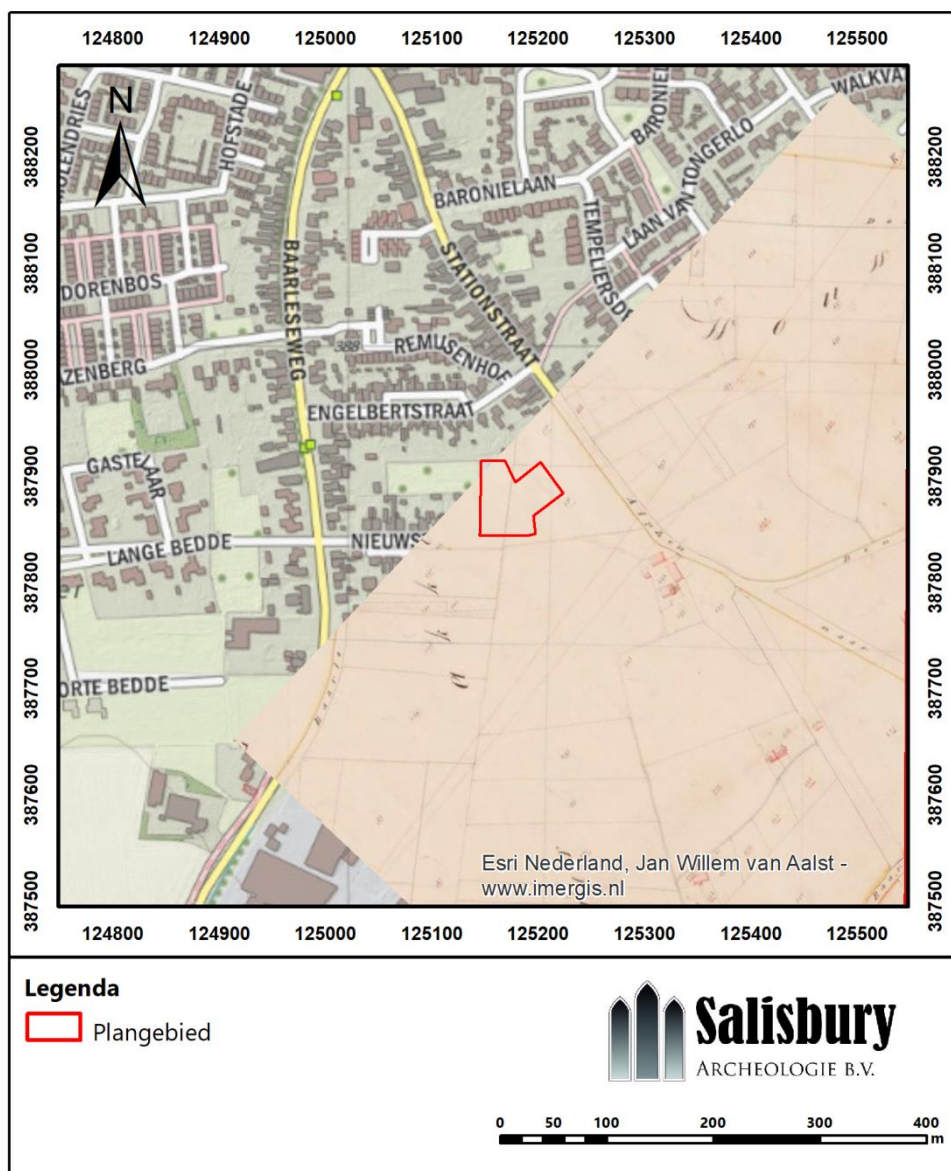
Afb. 8. Alphen op een oude kaart uit 1618-1679, gemaakt door Nicolaes Visscher. Rode pijl indicatie ligging plangebied (bron: <https://www.oldmapsonline.org>).

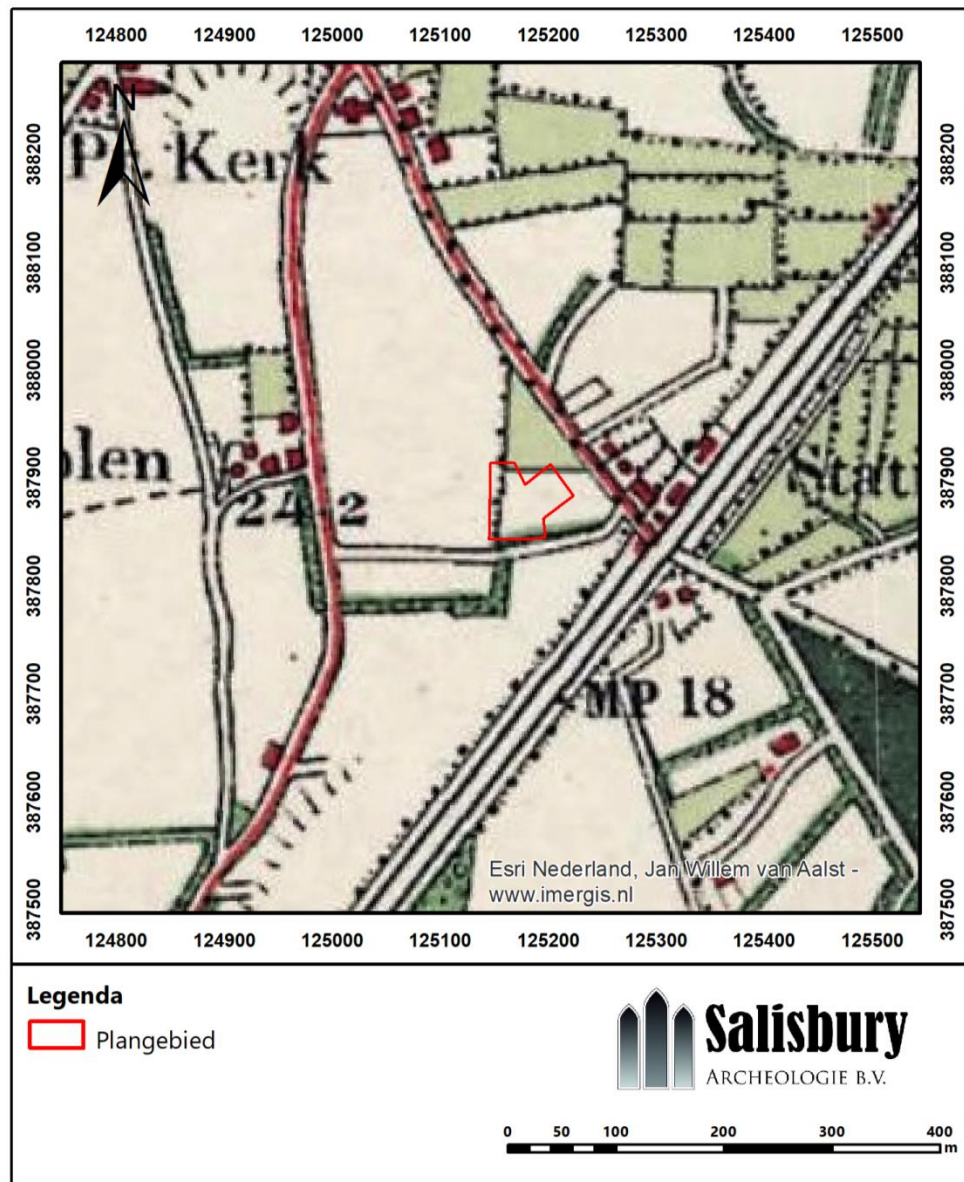
Afb. 9. Alphen op een Meijerijkaart uit 1794 waarop de vondstlocatie van "Romijnsche outheden" wordt aangegeven. Rode pijl indicatie ligging plangebied (bron: <https://www.hisgis.nl/>).

Afb. 10. Alphen een uitsnede van een oude kaart uit het begin van de 19^e eeuw, waarop enkele hoeven zijn aangegeven. De rode pijl geeft de locatie van het plangebied aan (bij benadering). (bron: <https://www.topotijdreis.nl>)

Afb. 11. Het plangebied op een minuutplan van de kadastrale minuut 1811-1832. (bron: <http://zoeken.cultureelerfgoed.nl>).

Afb. 12. Het plangebied op de topografische kaart uit ca. 1900 (Bonnebladen; bron: <https://www.topotijdreis.nl>)

Afb. 13. Het plangebied op topografische kaarten. Linksboven: eind jaren '30, rechtsboven: jaren '60, linksonder: begin jaren '80, rechtsonder: einde jaren '80 (bron: <http://www.topotijdreis.nl>).

Het vroegst te traceren gebouw in het plangebied is zichtbaar op een topografische kaart uit het einde van de jaren '30 van de twintigste eeuw. Op jongere topografische kaarten wordt duidelijk dat het gebouw in de decennia daarna meerdere uitbreidingsfasen heeft gekend. Mogelijk zijn er ook gebouwen afgebroken en nieuwe gebouwen neergezet. De uitbreiding is goed te volgen op topografische kaarten (afb. 13).

Op de website van het regionaal archief Tilburg is naar informatie gezocht over de bouwhistorie op het perceel van de Nieuwstraat 27, waar het plangebied zich bevindt. In het archief zijn verschillende bouwvergunningen opgenomen die zijn verleend in het kader van de bouw en uitbreiding van bedrijfsgebouwen op het perceel (tabel 2).²⁸ Uit de historie van de vergunningen blijkt dat het gebouw op de topografische kaart uit de jaren '30 een leerlooierij was. Het is goed mogelijk dat de Looijersweg, de splitsing vanaf de Nieuwstraat naar het zuiden ter plaatse van het plangebied, naar deze leerlooierij is genoemd. Bouwvergunningen uit de jaren '60 en '70 bevestigen dat de fabriek / het bedrijf in deze periode meermaals is uitgebreid. De jongste vergunning die in het archief aanwezig is, is een bouwvergunning voor de bouw van een bedrijfsruimte in 1980. Uit de plantekeningen die bij de vergunningen horen komt naar voren dat de bouw van de nieuwe panden met bodemingrepen tot ca. 0,8 m -mv gepaard zijn gegaan.

²⁸ <https://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoek-in-archieven>

Tabel 1. Verleende bouwvergunningen voor Nieuwstraat 27 uit de periode 1947-1973 (bron: <https://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoek-in-archieven>)

nr.	jaar	kenmerk
749	1947	Verbouwen voorgevel leerlooierij
2552	1966	Verbouwen/uitbreiden fabriek
3219	1970	Bouw magazijn,
3350	1971	Uitbreiden bedrijfsruimte,
3426	1972	Uitbreiden bedrijf
3539	1973	Bouw en uitbreiden fabriek
4710	1980	Bouw bedrijfsruimte

2.6 Bekende verstoringen

De bouw en uitbreiding van meerdere fabrieks- en bedrijfsgebouwen kan de oorspronkelijke bodemopbouw en eventueel aanwezige archeologische niveaus in het plangebied (sterk) verstoord hebben. Op grond van tekeningen bij de vergunningsaanvragen kan geconcludeerd worden dat de bodem hier tot ca. 0,8 m -mv verstoord of afgegraven is (zie afb. 14). Het plangebied is een of meerdere keren gesaneerd. Daarnaast is of was er een ondergrondse benzinetank bekend (zie bijlage 1: Rapport Bodemloket).²⁹ Uit de gegevens over de saneringen blijkt dat de bodem vervuild is geweest met o.a. chroomzouten die in de bodem terecht zijn gekomen toen er in het plangebied een leerlooierij aanwezig was. De bodem zou voldoende gesaneerd zijn in het kader van de Wet bodembescherming, maar er dient desondanks rekening te worden gehouden met vervuilde grond. Bij de bodemsanering is de vervuilde grond tot ca. 4,0 m -mv afgegraven, en de zo ontstane put is met schone grond opgevuld. Eventuele archeologische resten zijn hierbij geheel verstoord.

2.7 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel en advies

In de gemeente Alphen-Chaam, waar de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart (2016) wordt gebruikt voor het bepalen van een archeologische verwachting, geldt een middelhoge verwachting voor het deel van de dorpskern waar het plangebied ligt. Deze verwachting is door de gemeente vertaald naar bestemmingsplannen. In het bestemmingsplan dat van toepassing is op het plangebied geldt dat de aanvrager verplicht is om in het kader van een voorgenomen ingreep die dieper reikt dan -30 cm en groter is dan 100 m², een archeologisch vooronderzoek te laten uitvoeren waarbij de archeologische waarde van het terrein wordt vastgesteld.³⁰

Op basis van het bureauonderzoek kan worden gesteld dat voor het plangebied in principe een hoge verwachting geldt met betrekking tot de perioden Bronstijd tot en met Nieuwe tijd. In de directe nabijheid van het plangebied zijn zeer veel goed bewaarde archeologische sporen aangetroffen die uit deze periode dateren. Uit de archeologische onderzoeken die in de nabije omgeving van het plangebied hebben plaatsvonden is gebleken dat dit gebied met name in de ijzertijd en vroege middeleeuwen intensief bewoond werd. Uit deze perioden zijn onder andere huisplattengronden en hutkommen aangetroffen in de directe nabijheid van het plangebied. Deze resten bleken goed bewaard te zijn gebleven onder een esdek. In het plangebied kunnen vergelijkbare resten worden verwacht. Tevens geldt er een middelhoge verwachting voor het aantreffen van archeologische resten uit het Laat Paleolithicum t/m het Neolithicum. In deze perioden was (de omgeving van) het plangebied in theorie bewoonbaar. Aangezien er in de nabije omgeving van het plangebied nog geen vindplaatsen uit deze perioden bekend zijn, geldt een middelhoge archeologische verwachting voor deze perioden.

Archeologische resten uit alle perioden kunnen zich direct onder de bouwvoor (ca. 30 cm -mv) bevinden, of, indien een esdek aanwezig is, op ca. 50-100 cm -mv (of in het geval van een zeer dik esdek mogelijk nog iets dieper). De sporen zullen zich bevinden in de top van het Pleistocene dekzand. In eventuele diepe sporen, zoals waterputten, kunnen onder de grondwaterspiegel ook organische resten bewaard zijn gebleven.

Uit historische bronnen wordt duidelijk dat de omgeving van het plangebied gedurende het einde van de vroege middeleeuwen en in de late middeleeuwen vanuit ontginningshoeven in cultuur is gebracht. Ter plaatse

²⁹ <https://www.bodemloket.nl>

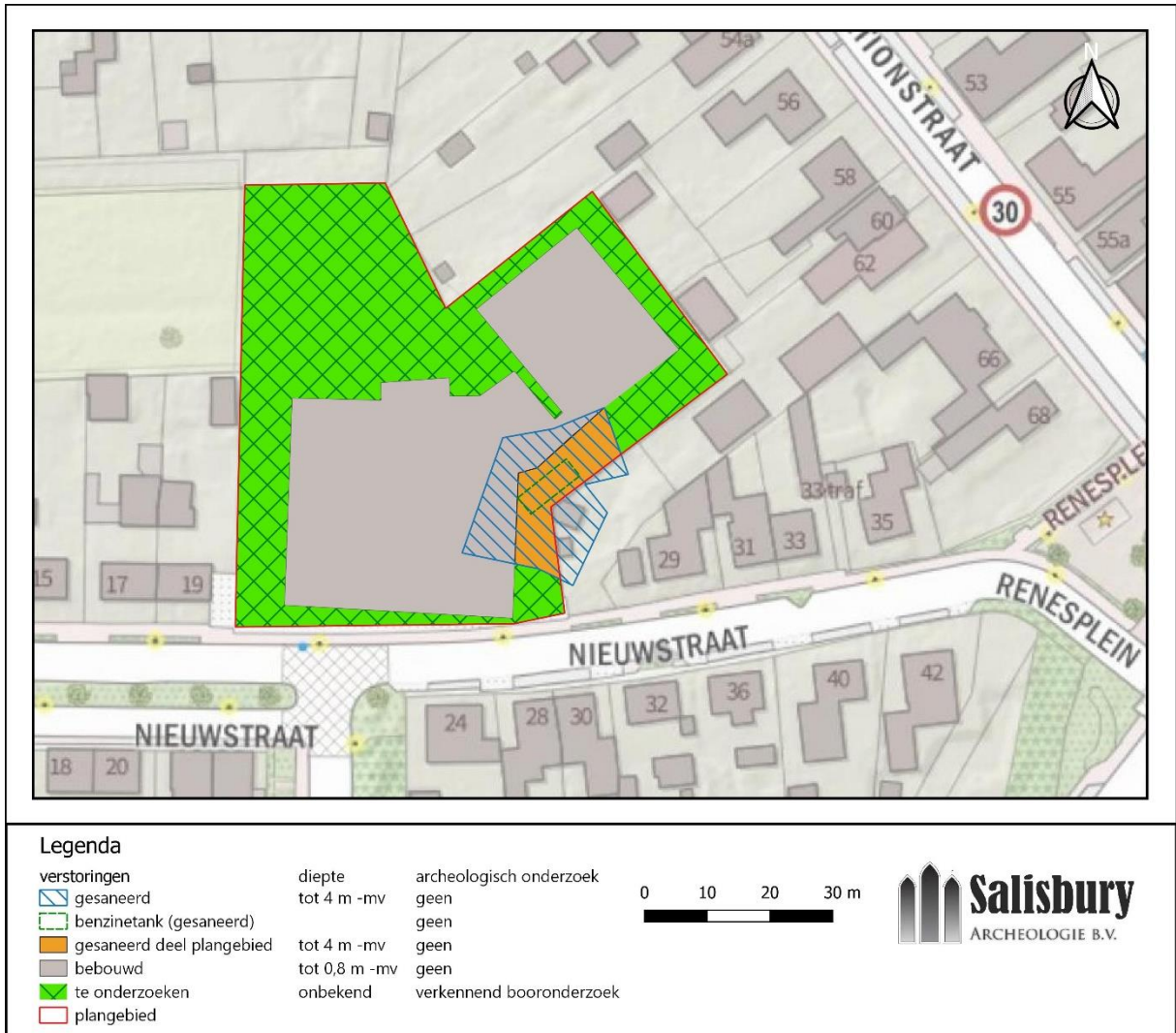
³⁰ Erfgoedbeleid Alphen-Chaam 2015-2020, 13.

van het plangebied heeft gedurende de middeleeuwen en in de nieuwe tijd voornamelijk agrarische activiteit plaatsgevonden. Eventuele archeologische sporen uit deze perioden zullen naar alle waarschijnlijkheid dan ook daarmee samenhangen en zijn te verwachten in of direct onder een eventueel aanwezig esdek. Daarbij kan het gaan om resten van boerderijen, akkercomplexen, ploegsporen, ontginningssporen of afvaldumps.

Volgens de bodemkaart is ter plaatse van het onderzoeksgebied een enkeerdgrond aanwezig, waaruit blijkt dat de arme zandgrond van het gebied waarschijnlijk in de late middeleeuwen is bemest ter bevordering van de bodemvruchtbaarheid. Deze bemesting heeft plaatsgevonden volgens het potstalsysteem, waarbij een esdek ontstaat (dat in het geval van enkeerdgronden dikker is dan 50 cm). Een eventueel aanwezig esdek kan zorgen voor een goede conservering van oudere archeologische sporen, maar de agrarische activiteiten kunnen (de top van) oude sporen evengoed hebben verstoord. Bovendien kunnen in de opgebrachte plaggen eventuele archeologische resten van nabijgelegen gronden aanwezig zijn. Indien een esdek aanwezig is, bevindt dit zich naar verwachting direct onder de bouwvoor (ca. 30 cm -mv).

Uit topografisch kaartmateriaal, bouwvergunningen en een bodemsaneringsrapport is echter gebleken dat er sinds de jaren '30 van de twintigste eeuw fabrieken en bedrijven aanwezig zijn geweest in het plangebied. Er heeft gedurende de jaren '30 t/m de jaren '80 meermaals uitbreiding van de bebouwing plaatsgevonden en er is een ondergronds benzinetank bekend. In het plangebied hebben een of meerdere bodemsaneringen plaatsgevonden. Door deze activiteiten is de bodem in het plangebied naar verwachting (sterk) verstoord. Hoewel de kans op archeologische resten en archeologische niveaus die bewaard zijn onder een dik esdek dus hoog is, is het maar de vraag of dit esdek en de daaronder liggende niveaus niet dusdanig verstoord zijn dat de archeologische verwachting naar beneden moet worden bijgesteld.

Op afbeelding 14 is aangegeven welke delen van het gebied geheel verstoord zijn, en voor welk deel archeologisch onderzoek nog noodzakelijk is. Dit deel is ca. 1900 m² groot, en valt daarbij nog steeds ruim boven de vrijstellingsgrens voor gebieden met een middelhoge verwachting. Er wordt geadviseerd hier een inventariserend veldonderzoek (verkennende fase) uit te voeren. Hierbij worden 6 boringen per hectare gezet (Edelmanboor) met een minimum van 6 boringen per plan. Hoewel het plangebied volgens de Wet bodembescherming voldoende gesaneerd is, dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van vervuilde grond. Indien een esdek aanwezig is en/of de top van de pleistocene afzettingen intact is, moet worden overgegaan tot een karterend booronderzoek om eventuele vindplaatsen op te sporen.

Afb. 14. Overzicht van de verstoringen in het plangebied en het advies voor eventueel archeologisch onderzoek.

3 Conclusie en aanbevelingen

3.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen?

Het plangebied ligt op een dekzandplateau dat aan de oostkant wordt doorsneden door een beekdal. Omdat het plangebied in de bebouwde kom ligt zijn er geen bodemkaartgegevens uit het plangebied bekend. Uit de bodemkaartenheden die grenzen aan de bebouwde kom blijkt echter dat er ter plaatse van het onderzoeksgebied mogelijk een zwarte enkeerdgrond aanwezig is (met een esdek dat meer dan 50 cm dik kan zijn). Ook is het mogelijk dat er een vorstvaaggrond aanwezig is. De laagopeenvolging bestaat vermoedelijk uit een esdek met daaronder laat-pleistoceen dekzand en vroeg-pleistocene fluviale afzettingen. Mogelijk is er sprake van een (goed ontwikkelde) podzolbodem. Uit het bureauonderzoek is gebleken dat de bouw en exploitatie van fabrieken en bedrijven vanaf de jaren '30 van de twintigste eeuw de bodem (sterk) verstoord kan hebben. Daarnaast is er een ondergrondse benzinetank in het plangebied bekend en heeft er bodemsanering plaatsgevonden.

Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten?

Er zijn geen directe aanwijzingen voor archeologische resten in het plangebied gevonden. Er zijn in het plangebied geen bekende vindplaatsen aanwezig. In de directe nabijheid van het plangebied zijn goed bewaarde archeologische vindplaatsen uit de Bronstijd, IJzertijd en Vroege Middeleeuwen bekend.

Welke consequenties zal de uitvoering van het plan hebben op (eventueel) aanwezige archeologische resten?

Op basis van het bureauonderzoek is geconcludeerd dat in het plangebied in principe een middelhoge archeologische verwachting geldt voor de periode Laat-Paleolithicum t/m Neolithicum en een hoge archeologische verwachting voor de periode Bronstijd tot en met Nieuwe tijd. Eventueel aanwezige resten uit het Laat Paleolithicum t/ Vroege middeleeuwen kunnen door een mogelijk aanwezig esdek uit de Late Middeleeuwen beschermd zijn gebleven. Ook dieper insnijdende sporen uit de Late Middeleeuwen kunnen onder het esdek aanwezig zijn. Het is ook mogelijk dat de Laat Middeleeuwse agrarische activiteiten oudere sporen juist hebben verstoord. Eventuele archeologische sporen kunnen zich direct onder de bouwvoor (ca. 30 cm – mv, in het esdek of daaronder, op een diepte van ca. 50-100 cm –mv in de top van het dekzand) bevinden. Het is echter waarschijnlijk dat in de delen van het plangebied die bebouwd zijn vanaf de jaren '30 van de twintigste eeuw de mogelijke aanwezige archeologische niveaus al (sterk) verstoord zijn.

Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan dit bestaan?

zie § 3.2.

3.2 Selectieadvies

Omdat de precieze omvang en diepte van de verstoringen in relatie tot de eventueel aanwezige archeologische niveaus op basis van het bureauonderzoek niet kan worden vastgesteld, wordt geadviseerd een inventariserend veldonderzoek (verkennde fase) uit te laten voeren. Dit onderzoek moet, conform het archeologiebeleid van de gemeente Alphen-Chaam, bestaan uit het zetten van tenminste 6 boringen teneinde de mate van intactheid van de bodem en de archeologisch relevantie niveaus te bepalen.

Met betrekking tot de bevindingen en aanbevelingen uit dit onderzoek dient contact opgenomen te worden met het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Alphen-Chaam.

Literatuur

- Arts, J.J., 2005. Alphen-Chaam, Kerkakkers. Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. (BAAC Rapport 04.089) Grontmij advies en techniek bv / BAAC bv., 's Hertogenbosch.
- Berendsen, H.J.A., 2005. Landschap in delen. Overzicht van de geofactoren. Koninklijke Van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie. Koninklijke Van Gorcum, Assen.
- Horn, M. & M. Berkhout, 2011. *Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase*. (B&G rapport 1137) Noordwijk.
- Bijsterveld, A.J., 1991. Alphen, van Echternachs domein tot Bredase heerlijkheid (I), 1175-1312. *De Oranjeboom. Geschied- en oudheidkundige kring van stad en land van Breda "De Oranjeboom"*. Jaarboek 44, 77-111.
- Ras, J. & Van Zessen, W.J., 2009: *Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen (verkennend); Plangebied Looiersweg 3, Alphen, Gemeente Alphen-Chaam*. SOB Research, Heinenoord.
- Bosch, J.H.A., 2008: Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1 Op basis van de Standaard Boor Beschrijvingsmethode versie 5.2. (Deltares-rapport | 2008-U-R0881/A) Deltares, Utrecht.
- Exaltus, R. en J. Orbons, 2017: Prinsenhoeflaan 1, Alphen. Gemeente Alphen-Chaam. Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O); Bureauonderzoek en booronderzoek (ArcheoPro Archeologisch rapport 15060) ArcheoPro, Eijdsen.
- Fijma, P., 2003: *Archeologisch onderzoek kerkakkers te Alphen, Inventariserend Veldonderzoek*. Grontmij Advies & Techniek bv, Assen.
- Gemeente Alphen-Chaam, 2015. Erfgoedbeleid 2015-2020. Alphen-Chaam.
- Koning, J. de, 2005: *Alphen in de vijfde eeuw. Opgraving van een vroeg-middeleeuws nederzettingcomplex op de Kerkakkers te Alphen (Alphen-Chaam)* (ADC Rapport 518) ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Verhoeven, A.A.A., 2000: *Aanvullend Archeologisch Onderzoek in het tracé van de rondweg om Alphen, in opdracht van de provincie Noord-Brabant* (ADC Rapport 48) ADC ArcheoProjecten, Bunschoten.
- Vos, P.L. & S. de Vries, 2013: 2e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht.
- Schutte, A.H., 2004: Alphen-Chaam De Ligt II – IVO. (ADC Rapport 268) ADC Archeoprojecten, Amersfoort.
- Scholte Lubberink, H.B.G., 1998: *Tracé omlegging provinciale weg rond Alphen, gemeente Alphen-Chaam: een aanvullende archeologische inventarisatie (AAI)*. (RAAP-Rapport 387) RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Scholte Lubberink, H.B.G., 1999: *De Ligt. Woningbouwlocatie De Ligt II, Gemeente Alphen-Chaam* (RAAP-Rapport 457). RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Spek, T., 2004: *Het Drentse esdorpenlandschap; een historisch-geografische studie*. Matrijs, Utrecht.
- z.n., 2009: *Plangebied ruilverkaveling Baarle-Nassau: archeologisch vooronderzoek: een archeologische begeleiding en inspectie*. (RAAP-rapport #####) RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Wilgen, van, L.R., 2014: *Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven 'Plangebied de Smidshof', stationsstraat 12 en 16, Alphen-Chaam*. SOB Research, Heinenoord.

Geraadpleegde websites

webadres	laatst bezocht op
https://archisarchief.cultureelerfgoed.nl	16-12-18
https://www.dinoloket.nl/ondergrondgegevens	15-12-18
https://www.dinoloket.nl/nomenclator-ondiep	15-12-18
https://www.google.com/intl/nl/earth/	
https://zoeken.cultureelerfgoed.nl	16-12-18
http://www.ahn.nl	15-12-18
http://www.pdok.nl	
http://www.topotijdreis.nl	15-12-18
https://noord-brabant.maps.arcgis.com	16-12-18
https://www.ruimtelijkeplannen.nl	15-12-18
https://www.oldmapsonline.org	15-12-18
https://www.hisgis.nl	15-12-18
https://www.regionaalarchieftilburg.nl	15-12-18
https://www.arcgis.com/home	16-12-18

Lijst van afbeeldingen

Afb. 1.	Het plangebied Nieuwstraat 25-27 te Alphen en de begrenzing van het onderzoeksgebied (bron: http://www.pdok.nl).....	8
Afb. 2.	Ligging van het plangebied en onderzoeksgebied op de CWK Noord-Brabant (bron: https://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer).....	9
Afb. 3.	Huidige (links) en toekomstige situatie (rechts) in het plangebied.....	10
Afb. 4.	Het plangebied op een uitsnede van de geomorfologische kaart uit 2017 (bron: http://zoeken.cultureelerfgoed.nl).....	12
Afb. 5.	Links: het onderzoeksgebied en omgeving op het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN2, gefilterd); rechts: uitsnede met het plangebied (bron: http://www.ahn.nl).....	12
Afb. 6.	Uitsnede van de bodemkaart met het plangebied en directe omgeving (bron: Esri Nederland, bodem).	14
Afb. 7.	AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen in het onderzoeksgebied (bron: ARCHIS 3).....	16
Afb. 8.	Alphen op een oude kaart uit 1618-1679, gemaakt door Nicolaes Visscher. Rode pijl indicatie ligging plangebied (bron: https://www.oldmapsonline.org).....	20
Afb. 9.	Alphen op een Meijerijkaart uit 1794 waarop de vondstlocatie van "Romijnsche outheden" wordt aangegeven. Rode pijl indicatie ligging plangebied (bron: https://www.hisgis.nl/).....	20
Afb. 10.	Alphen een uitsnede van een oude kaart uit het begin van de 19 ^e eeuw, waarop enkele hoeven zijn aangegeven. De rode pijl geeft de locatie van het plangebied aan (bij benadering). (bron: https://www.topotijdreis.nl).....	21
Afb. 11.	Het plangebied op een minuutplan van de kadastrale minuut 1811-1832. (bron: http://zoeken.cultureelerfgoed.nl).....	22
Afb. 12.	Het plangebied op de topografische kaart uit ca. 1900 (Bonnebladen; bron: https://www.topotijdreis.nl)	23
Afb. 13.	Het plangebied op topografische kaarten. Linksboven: eind jaren '30, rechtsboven: jaren '60, linksonder: begin jaren '80, rechtsonder: einde jaren '80 (bron: http://www.topotijdreis.nl).....	24
Afb. 14.	Overzicht van de verstoringen in het plangebied en het advies voor eventueel archeologisch onderzoek.	27

Lijst van tabellen en bijlagen

Tabel 1	Onderzoeksmeldingen (ARCHIS 3).....	19
---------	-------------------------------------	----

Tabel 2. Verleende bouwvergunningen voor Nieuwstraat 27 uit de periode 1947-1973 (bron: https://www.regionaalarchief Tilburg.nl/zoek-in-archieven)	25
Bijlage 1. Bodemloketrapport Nieuwstraat 27 Alphen	(separaat bestand)